

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-12-76-20>

УДК 159.98

Шпачинський І.Л., Ткач К.І.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КОЛЕКТИВУ І ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті вивчаються різні точки зору щодо розуміння поняття особистості та процесу її розвитку в умовах колективу. Проведений історичний екскурс розвитку теорії колективу в радянський і пострадянський періоди. Представлені погляди на взаємодію і взаємозв'язок особистості і колективу видатних педагогів, зокрема А.С. Макаренка. Підкреслюються виділені в цих педагогічних концепціях умови колективної діяльності, що забезпечують єдність соціалізації та індивідуалізації особистості, самореалізацію людини. На основі соціально-педагогічного аналізу показана актуальність і практична значущість даних теорій. Розглянуто як позитивні так і негативні моменти зростання особистості в колективі. Особливу увагу приділено виявленню позитивної і негативної ролі колективу однолітків в процесі виховання особистості. Автор аналізує ситуації, при яких особистість зовсім не потребує виховного впливу колективу, згідно з ними можна сказати, що не завжди слід інтереси колективу ставити вище інтересів особистості.

Ключові слова: особистість, колектив, взаємовідносини, суспільство, розвиток дитини.

Shpachynskiy Igor, Tkach Kateryna

Mykolaiv National University named after V.O. Sukhomlynsky

RELATIONSHIP BETWEEN PERSONALITY AND GROUP

Summary. The article examines different points of view regarding the understanding of the concept of personality and the process of its development in a team environment. Installed that, the personality of a person in the totality of his social and individual qualities acquired or developed in the process of social development. Author confirm that the collective is a capacious and complex concept, of which there is no clear definition. So, a collective is a group, a set of people united by joint activities within any organization. According to this definition, there are work, educational, military, sports, creative and other groups distinguished. During one's life one can be a member of several groups at the same time. One thing is obvious: there is no personality outside society. The peer group has many positive effects: the child has a maximum likelihood of presentation of his personal qualities and the determination of positive relationships, because in the peer group all children are in the same position and in communication can assume different social roles. The collective allows children to form in them social attitudes and allows to form moral norms of relations with other people. The historical excursion of the development of the theory of the collective in the Soviet and post-Soviet periods was conducted. The views on interaction and interrelation of personality and collective of outstanding teachers AS Makarenko. The conditions of collective activity, which ensure the unity of socialization and individualization of the individual, self-realization of the person, are emphasized in these pedagogical concepts. On the basis of psychological and pedagogical analysis the relevance and practical significance of these theories is shown. Both positive and negative moments of personal growth in the team are considered. Special attention is paid to revealing the positive and negative role of the peer group in the process of personal education. The author concludes that one should not always put the interests of the collective above the interests of the individual.

Keywords: personality, team, relationships, society, child development.

Постановка проблеми. Сьогодні дошкільна освіта висуває на передній план цілі щодо охорони життя та здоров'я дітей, турботу про емоційне благополуччя, психічний і фізичний розвиток, а також інтелектуально-особистісний розвиток дитини. Одним з найважливіших питань є питання розвитку особистості в колективі, а саме взаємозв'язок між особистістю та колективом. Зважаючи на те, що саме у дошкільному віці формуються основи для подальшого розвитку людини, важливим є дослідити дану проблему більш детально. І у зв'язку з Всесвітнім економічним форумом в Давосі в 2016 році було встановлено, щодо важливості 10 ключових навичок людини для 2020 року. Серед них найбільш важливими є такі, які допомагають роботі в колективі, а саме: комплексне рішення проблем, критичне мислення, креативність, управління людьми, координація дій з іншими, емоційний інтелект, складання суджень і при-

йняття рішень, сервіс-орієнтація, взаємодія (ведення переговорів), когнітивна гнучкість.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Дане питання стало предметом досліджень для багатьох науковців. Велику увагу вивченню взаємодії особистості та колективу приділяли С.Л. Братченко, А.С. Макаренко, М.Р. Мирнова та інші. Автори розглядали особистість як суб'єкта власного життя, відповідальний за взаємодію як із зовнішнім світом, включаючи і інших людей, так і з внутрішнім світом, з самим собою. Значну увагу приділяли дослідженню колективу та процесу його формуванню.

Виокремлення раніше невирішених частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що дана проблема розглядалася багатьма вченими, однак й досі не було всебічно розглянуто переваги та недоліки взаємодії особистості та колективу у дошкільному віці. Тому надалі доречно розглянути та дослідити дане питання більш детально.

Постановка цілей. Метою статті є дослідження й аналіз проблеми взаємодії особистості та колективу у дошкільному віці. Серед основних завдань можна виділити аналіз поняття особистості, вивчення особливостей колективів. Також необхідно вивчити позитивні та негативні основи взаємодії особистості та колективу з метою покращення взаємозв'язку колективу і особистості.

Виклад основного матеріалу. Становлення особистості починається з раннього віку. За словами Т.В. Гарасиміва: «людська особистість (не таємнича, ізольована від інших особистість персоналістів, а соціальна, пов'язана всіма своїми коренями з колективом) є в цьому діалектичному процесі «ототожнення» активною стороною, єдиним діяльним суб'єктом, творцем усіх змін і процесів. Вона – єдиний суб'єкт історії, що діє незалежно навіть від того, що в деяких ситуаціях продукти її власних рук, взаємини і соціальні механізми вирізніються, починають жити немовби власним життям, оволодівають нею самою, що, своєю чергою, призводить до відчуження свідомості, до приписування людським творам власної особливої активності і незалежного існування» [2]. Намагаючись подолати явища відчуження, у діалектиці пристосування суб'єктивного світу до того, що людина знаходить готовим, полягає основа потягу до емансипації.

Сучасні дослідники, наприклад С.Л. Братченко та М.Р. Миронова, відзначають, що «...в найзагальнішому вигляді особистість – це людина як суб'єкт власного життя, відповідальний за взаємодію як із зовнішнім світом, включаючи і інших людей, так і з внутрішнім світом, з самим собою. Особистість – це внутрішня система саморегуляції людини, вона знає впливу двох інших детермінуючих сил, які умовно можна позначити як організм, внутрішній світ (тобто людина як жива істота в цілому), і середовище, зовнішній світ в широкому сенсі, включаючи в першу чергу інших людей» [1].

Таким чином, найчастіше під особистістю розуміють людину в сукупності її соціальних і індивідуальних якостей, набутих або розвинених в процесі соціального розвитку. Очевидно одне: поза суспільством немає особистості.

Процес соціалізації починається з найменшого віку. У цій області однією з перших формується соціально-психологічна і виховна концепція колективу А.С. Макаренка, в якій вчений всебічно обґрунтовує саме розвиток особистості. Здійснення цього розвитку можливо тільки через колектив, за допомогою колективу і в колективі, де будуються і розвиваються відносини між вихованцями і вихователями, вихованцями та вихованцями.

Колектив (від лат. *Collectifious* – збірний) – змістовне і складне поняття, однозначного визначення якого немає. Так, колективом називається група, сукупність людей, об'єднаних спільною діяльністю в рамках будь-якої організації. Згідно з таким визначенням розрізняють трудові, навчальні, військові, спортивні, творчі та інші колективи.

Колектив, за А.С. Макаренка, – це контактна сукупність людей, утворена на наступних принципах: загальна мета і діяльність, дисципліна, виборні органи самоврядування, зв'язок даного колективу з суспільством.

А.С. Макаренко розглядав колектив як органічну частину суспільства, оцінюючи його як

головний інструмент виховання. Основна система моральних відносин особистості формується в умовах колективу. Як відомо, не в кожному колективі самі собою стихійно складаються умови, спрямовані на формування в особистості власного «Я». Такі умови слід створювати разом із дітьми. Що активніше вони братимуть участь у вдосконаленні колективу, то інтенсивніше здійснюватиметься процес їхнього власного самовираження, самовдосконалення, самовиховання [5].

Інший видатний педагог, В.А. Сухомлинський, вважав колектив засобом морального і духовного розвитку дитини. Духовне багатство кожної людини, її гуманістичні мотиви складають, на його думку, основу повноцінної, змістовного життя колективу і є умовою вдосконалення внутрішньо колективних взаємин. «Мудра» влада колективу допомагає особистості подолати риси егоїзму, байдужості, зайняти громадянську позицію, включитися в творчу, гуманістично спрямовану діяльність на благо інших людей.

Таким чином, в найбільш широкому сенсі колективом називають групу людей, об'єднаних спільними цілями і завданнями, які досягли в процесі соціально цінної спільної діяльності високого рівня розвитку. Саме дане розуміння колективу послужило основою для розробки теорії колективу, яка розглядає колектив в як специфічної форми організації людей в суспільстві і визначального фактору розвитку особистості [3].

Проте всякий конкретний колектив в своєму функціонуванні очевидно здатний показати більше недоліків, ніж переваг.

«По-перше, на практиці може виявитися, що окрема особистість зовсім не потребує виховного впливу колективу, в який реально входить, тому що набагато перевершує його і за рівнем розвитку стоїть вище більшості його членів. В такому випадку колектив може визнати цього свого члена в якості лідера, але нерідко трапляється, що, навпаки, колектив пригнічує особливо обдаровану особистість» [4].

По-друге, багаторічний досвід педагогічної діяльності виявляє, що серед існуючих колективів, дійсно освічених дитячих колективів надзвичайно мало. У будь-якому випадку колектив уніфікує особистості своїм впливом, впливає на всіх його членів, пред'являючи до них єдині вимоги. Це призводить до соціально-психологічного явища деіндивідуалізації, або знеособлення. Явище деіндивідуалізації спостерігається і в слабозвиненому колективі, який здатний вплинути на особистість не тільки позитивно, а й негативно. В той же час, не тільки колектив має право вимагати щось від свого члена, але і кожен його член має право пред'являти вимоги колективу. Як відомо, за кожною особою має бути залишено право покинути колектив, якщо він її чимось не влаштовує.

Крім того, важливо відмовитися від абсолютного прийняття принципу, що поза колективом повноцінна особистість сформуватися не може.

З метою такого правильного розподілу ми вважаємо доречно використовувати такі методики як опитування, тестування, спостереження, тощо. Під час опитування можна перемістити дітей в певну життєву ситуацію, або надати їм завдання, а результатом буде реакція та поведінка дитини. Доречно провести тестування для

з'ясування розумових здібностей, типу темпераменту, поведінкових особливостей тієї чи іншої дитини. Важливим також є проведення спостереження за поведінкою дітей. Наприклад, під час гри, яку роль для себе обирає дитина, чи активно вона себе проявляє у спілкуванні, намагається допомогти, або ж навпаки створює проблеми, тощо. Завдяки цьому можна розподілити дітей на групи або дрібніші колективи таким чином, щоб кожен з них отримав користь від спілкування та поштовх для подальшого розвитку.

Ми вважаємо, що робота зі створення сприятливого психологічного клімату в окремій групі дітей має проходити в кілька етапів. На першому етапі робота педагогічного колективу спрямована на появу в невеликих об'єднаннях дітей спільної мети, діяльності. Другий етап має полягати у висуванні більш складних цілей у спільній ігровій та трудовій діяльності. На цьому етапі, як правило, діти починають проявляти більше самостійності і організаторських умінь. Склад об'єднань ставав більш стійким, так як дітей приваблює спільна діяльність саме в такій групі однолітків. Третій етап формування дитячого колективу характеризується подальшим зростанням самостійності дітей: вони самі створюють об'єднання, регулюють свої взаємовідносини, оцінюють поведінку окремих їх членів. На цьому етапі у дошкільнят з'являється усвідомлення себе, як частини загального, як члена колективу.

Виконана робота, як ми вважаємо, відкриває можливість для такої думки, що об'єднання невеликих груп в один колектив дітей групи. Кожна

дитина починає відчувати себе учасником життя всієї групи. На перших етапах становлення колективу діти вважають за краще брати участь в індивідуальних конкурсах, виступати на концертах і виставах з індивідуальними номерами. На етапі ж сформованого колективу діти самі виявляють бажання брати участь в різних заходах спільно з однолітками і вихованцями інших груп і домагатися загального результату, що можна побачити, проаналізувавши участь дітей в різних заходах.

Висновки та пропозиції. Таким чином, відповідно до теорії дидактики, повноцінний розвиток особистості може відбуватися тільки в колективі. Він є основою для виховання і навчання. Узагальнивши різні точки зору, можна стверджувати, що колектив – група людей, об'єднана спільними цілями і завданнями, які досягли в процесі соціально цінної спільної діяльності високого рівня розвитку. Зважаючи на це, слід відмітити, що науковцями було доведено, що відмовитися від думки, що поза колективом повноцінна особистість сформуватися не може.

Для оцінки певного колективу та особистості слід використовувати такі методики як опитування, тестування, спостереження, тощо. Важливим також є проведення спостереження за поведінкою дітей в колективі.

Зважаючи на можливі недоліки такої взаємодії, які матимуть вплив на розвиток особистості. Тому необхідно ретельно відбирати колектив, з яким необхідно спілкуватися дитині дошкільного віку.

Список літератури:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2-х кн.; Кн. 1. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 344 с.
2. Гарасимів Т. Концепція людської особистості у філософсько-правових школах. *Вісник ЛНПУ*. 2016. № 26. С. 168–172.
3. Комарова А.В., Слотина Т.В. Проблема личности и коллектива: современный взгляд сквозь призму идей А.С. Макаренко и И.П. Иванова. *Научно-технические ведомости СПбГПУ. Гуманитарные и общественные науки*. 2014. № 1. С. 132–140.
4. Личутина М.Г. Взаимодействие коллектива сверстников и личности школьника: социальное оздоровление или поражение. *Теория и практика общественного развития*. 2015. № 8. С. 192–195.
5. Макаренко А.С. Полное собрание сочинений. Т. II. Москва, 1954. 403 с.
6. Рейпольська О.Д. Особливості уявлення дошкільників про самих себе та виховання ціннісного ставлення. *Науковий вісник УНУ*. 2011. № 31. С. 142–146.
7. Слотина Т.В. Психология личности. Санкт-Петербург : Питер, 2012. 304 с.
8. Якименко Л.Ю. Теоретичні основи формування в старшому дошкільному віці відповідальності як базової якості особистості. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. 2013. № 5. С. 100–104.

References:

1. Beh, I.D. (2003). *Vyhovania osobystosti* [Personal education]. Kyiv: Lybid', 344 p.
2. Harasymiv, T. (2016). Kontseptsia ludskoi osobystosti u filosofsko-pravovyh shkolah [The concept of the human personality in the schools of philosophy and law]. *Bulletin of LNPU*, vol. 26, pp. 168–172.
3. Komarova, A.V., & Slotina, T.V. (2014). Problema lichnosti i kollektiva: sovremnyy vzglyad skvoz prizmu idej [The problem of personality and the collective: a modern look through the prism of ideas AS Makarenko and I.P. Ivanova]. *Scientific and technical statements of SPbSPU. Humanities and social sciences*, vol. 1, pp. 132–140.
4. Lichutina, M.G. (2015). Vzaimodejstvie kollektiva sverstnikov i lichnosti shkolnika: soctzialnoe ozdorovlenie ili porazhenie [The interaction of the peer team and the personality of the student: social recovery or defeat]. *Teori i praktika obshhestvennogo razvitiya*, vol. 8, pp. 192–195.
5. Makarenko, A.S. (1954). *Polnoe sobranie sochinenij* [Complete collection of works]. Moskva, 403 p.
6. Slotina, T.V. (2012). *Psikhologiya lichnosti* [Personality Psychology]. Sankt-Peterburg: Piter, 304 p.
7. Yakimenko, L.Y. (2013). Teoretychni osnovy formuvania v starshomu doshkilnomu vitsi [Theoretical bases of formation in the senior preschool age of responsibility as the basic quality of personality]. *Scientific Notes of M. Gogol NDU*, vol. 5, pp. 100–104.